

בענין מעמד ומושב – ע' במובא בבבא-בתרא ק:

'זהקרקעות תשעה וכהן... עשרה כהנים כתובים בפרשה... – הראשונים (כאן ובערכין יט): הקשו הלא אין בית דין שקול, ונוסיף עליהם עוד אחד [וכשם שאמרו במנין סנהדרי קטנה ובית דין של ממונות]? ובטורי אבן צידד לומר שבנידון שומא והערכה צריך שישוו דעות כולם, ואין שם כלל הכרעה ברוב דעות.

וכן נקט מצד הסברא באבי עורי (תנינא, ערכין ח, ב). ויש להעיר שמצאנו בענין שומא דאולינן בתר רוב דעות – ע' ב"ב קז. וכן קשה מע"ז עב. שמבואר שכשאמר 'שישמו שלשה' כוונתו לבית דין ודי ברוב, לאפוקי אם אמר 'שיאמרו שלשה' – ואם לענין שומא אין דין רוב דבית דין, אין מקום כלל לחילוק זה. שו"ר שהעיר כן בשפת אמת בערכין יט. עוד נקט שם שמסברא א"צ שישבו במושב אחד, אלא העיקר שיסכימו עשרה אנשים לדעה אחת.

ואולם מדברי התוס' ושאר ראשונים שהקשו, מבואר שהניחו בפשטות שאין הדבר כן אלא תורת 'בית דין' עליהם כבשאר ההלכות.

ולגוף הקושיא – אפשר, היות ויתכן שכל דיין יעריך באופן שונה, ואין ודאות שההערכה תוכרע, לא חייבו כאן מספר שאינו זוגי, בניגוד לדין רגיל שבדרך כלל אין שם אלא שתי אפשרויות, לחייב או לפטור.

[ואם אחד אמר 'איני יודע' – נראה שיוסיפו עליהם עוד אחד] (עפ"י חדושים ובאורים סנהדרין א, יג. וכן הביאו לתרץ בשם הגרי"ז מבריסק – ע' בהערות המהדיר לריטב"א כאן).

תירוץ נוסף כתב השפת-אמת (כאן ובערכין יט): אפשר שאם חמשה יאמרו כך והכהן יהיה בתוכם – נחשבים כרוב לגבי החמשה שאין עמהם כהן.

א. ע"ע בתירוץ הרשב"א והריטב"א, ובמה שהעיר בטורי אבן, ובתירוץ הקהלות-יעקב' סנהדרין ג.

ב. יש להעיר על התירוץ הנוכח שלכאורה מצאנו ענין 'אין ב"ד שקול' אף במקום שאין דיון והכרעה אלא מעשה גרידא; סמיכת פר העלם דבר של ציבור, שלמדוהו (בסנהדרין יג): מ'וסמכו'... ואין ב"ד שקול. והטעם הוא כי עכ"פ אין שם 'בית דין' כשהוא שקול. שו"ר שהרמ"ה (שם) פרש הטעם שמא יפול מום בקרבן ויצטרכו לדון בדבר ולהכריע [וכן י"ל בענין גירות ובהתרת נדרים]. וכן מלשון התוס' בערכין (יט): משמע שרק דבר שהוא טעון סברא ושיקול דעת צריך ב"ד שאינו שקול. וע' אג"מ יו"ד ח"ג קיב.

ג. יש מי שנסתפק אם הכהנת כשרה לשומת קרקעות הקדש, או צריך שיהא כהן דוקא (הגהות ר"ש הכהן מוילנא סנהדרין ב). ואולם משמע שכישאל היא כשרה לשומא, וכמו שאמרו בסנהדרין (טו) בפידון מעשר שאין דמיו ידועים, איש ושתי נשיו [וכיו"ב הוכיח משם הר"י בן הרא"ש בשו"ת זכרון יהודה שהקרובים כשרים לשומא]. וזה דלא כפי המובא בשם הגרשו"א זצ"ל בספר זעלהו לא יבול' ח"ב עמ' רנו. וצ"ע.

דף כד

'מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה'. מה שנהגו לדלג בקריאה בתענית ציבור, יש אומרים מפני הוא ענין אחד ומותר לדלג בו כמו שאמרו בסמוך (עפ"י מאירי. וכן הביא המשנ"ב קמד סק"ד), ויש אומרים לפי שהדילוג נעשה בין גברא לגברא, לכך אין לחוש (עפ"י ראבי"ה תקפו).

א. מלשון הראבי"ה משמע שאפילו בשני ענינים מותר לדלג בין גברא. וכן משמעות דברי הפרי-מגדים (קמד, א בא"א). ובשער הציון (ג) תמה מנין לפמ"ג זאת. ונראה שמקור דבריו בראבי"ה (ומובא בתרומת הדשן כ) שגם הוא מדבר בשני ענינים.

ב. צ"ב מדוע נהגו בקריאת פרשת שקלים להוציא ספר אחר, הלא היא סמוכה לפרשת השבוע ואין שם המתנה, אדרבה בספר אחר ישהו שיהיו מרובה יותר.
ונראה שעכ"פ כשיש ספר אחד מהודר יותר – עדיף לקרוא בו מלהוציא שנים. וצ"ב.

'עד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק המתורגמן... אין מדלגין מנביא לנביא'. כתבו הפוסקים: כיון שההפטרות שלנו כתובות בקונטרסים נפרדים או בחומשים, הלא אפשר לסמן ולמצוא במהרה את הפוסקים הנדרשים ולא יצטרך הציבור לשהות בשתיקה, ומטעם זה מותר לדלג אפילו מנביא לנביא וכשהפוסקים רחוקים זה מזה ביותר (עפ"י תרומת הדשן כ; פרי מגדים, ומובא במשנה ברורה קמד סק"ו).
ומשמע בפרי מגדים שהטעם שאין לדלג מנביא לנביא הוא משום השהייה שבינתים, ובוה פירש (ע' במ"ו) מדוע בתרי עשר מדלגין, מפני שהם ספרים קטנים ואין שם שהייה, ולכך כשאנו שוהה כלום אין חשש לטירוף. ובתרומת הדשן כתב שגם אם נפרש כרש"י שאין מדלגין מנביא לנביא משום טירוף, אפשר שחשש זה קיים רק בזמן שמתרגמים אבל כשאין מתרגמים אין חשש לטירוף, הלכך במקומות שנהגו לדלג בהפטרה, אין לבטל מנהגם.

'ובנביא של שנים עשר מדלגין, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו'. אין הכוונה לדלג מהסוף לתחילת הספר ממש שהרי בהפסק כזה אפילו מתחילתו לסופו אסור, אלא הכוונה מסופו לצד תחילתו, אפילו בסמיכות פרשיות (תוס' יומא ע. פוסקים או"ח קמד).
ונחלקו הפוסקים אם הדברים מוסבים רק על תרי-עשר או אף על נביא אחד, אין לדלג בו למפרע (עריטב"א יומא סט; כסף משנה; פר"ח מג"א ופמ"ג או"ח קמד, א).
ולכאורה יש להוכיח שמתור, מקריאת המלך שחזרו לפרשת המלך (ע' במשנת סוטה מא.). אמנם לרמב"ם היתה גרסה אחרת במשנה, ולשיטתו קורא על הסדר ולא למפרע – ע' בהל' חגיגה ג, ד ובכס"מ..

'המפטיר בנביא הוא פורס על שמע'. יש שכתבו מסידור הדברים [וכן מלעיל כב. 'רב איקלע לבבל קם קרא בסיפרא... נפול כולי עלמא...'] שהיו קוראים בתורה קודם התפילה (עפ"י ספר המאורות; תוס' חכמי אנגליה). ויש מפרשים שהכוונה על 'שמע' שאומרים לאחר הקריאה בתורה ובנביא (עפ"י מסכת סופרים יד, ה-ט; אור זרוע ח"ב מב).

ואולם כבר פירש רש"י 'המפטיר בנביא' – מי שרגיל להפטיר בנביא, ולא שכבר הפטיר.
ואולי לפרש"י אין דין זה שייך אלא במי שמפטיר בקביעות, שמכבדים אותו בדבר אחר מפני שהוא לעולם קורא בנביא ולא בתורה, או משום מריבה כדלהלן, אבל באקראי אין שייך זאת. ובוה יש לפרש את השמטת הפוסקים לדין זה, כי אין מצוי עתה שאחד מפטיר בקביעות.
ע"ע בחדושי הנצי"ב דרך חדשה בבאור הענין, שבאמת המפטיר ראוי לכבוד מפני שאין כל העם יכולים להפטיר בנביא, שאינם רגילים בנביאים, ומשום כך חלקו כבוד למפטיר ונתנו לו דברים נוספים. ע"ש בבאור סוגית הגמרא. ולפי"ז עתה אין שייך זאת, כי כיום המפטיר אינו צריך להיות רגיל בנביא יותר משאר אדם, לכך אין נותנים לו שאר דברים.

'המפטיר בנביא... והוא נושא את כפיו'. כתב בתוס' יום טוב: נושא את כפיו לאו דוקא שהרי כל הכהנים נושאים, אלא נקט זאת משום הסיפא, לומר שקטן אינו נושא את כפיו. או גם: הוא המתחיל ראשון לישא כפים.
ויש מפרשים למשנתנו, בכגון עיר שכולה כהנים (ע' טורי אבן), או בצעיר שלא נתמלא זקנו שהדין הוא שאינו עולה בקביעות לנשיאת כפים (עתוס'), ועל זה שנינו שאם הוא המפטיר – התירו לו לישא כפיו אפילו בקביעות (ע' שפת אמת).

ויש מפרשים שהיה המנהג שכהן אחד מברך ושאר הכהנים שומעים ושוקקים והרי הם כמברכים בעצמם [אבל להלכה אין עושים כן, משום שברכת כהנים דינה כתפילה עצמה שאנו נוקטים שאין אחד מוציא את חברו הבקי, אבל למאן דאמר (בסוף ראש השנה) שמוציאים אף לבקי, אחד מברך והשאר שומעים ושוקקים], ועל זה שנינו שהוא נושא את כפיו (עפ"י חדושי הנצי"ב [וע' גם בשו"ת משיב דבר סוף ח"א]; ראשית ביכורים להגר"ב הכהן מוילנא. והביא שם שכן נוהגים בקהילת טיעסט באיטליה, ונושאים שם כפים בכל שבת קדש, ומספר שם שהוא בעצמו נתכבד בהיותו שם בשנת תרכ"ד להיות הכהן המברך בקול, וכל הכהנים שעלו עמו יחד לדוכן שתקו ושמעו ממנו). אכן כבר דנו האחרונים ז"ל אם ברכת כהנים יכולה להעשות על ידי 'שומע כעונה'; יש אומרים כיון שלמדו מן הכתוב 'כה תברכו... אמור להם' שצריך לברך בקול רם, כאדם שאומר לחברו (ע' סוטה לח), אין שייך לברך בשתיקה (עפ"י בית הלוי סוף בראשית). אך יש סוברים שגדר 'שומע כעונה' אינו לומר שמספיקה שמיעה גרידא אלא שהדיבור של חברו מתייחס אליו, ואם כן הדיבור של חברו שהוא נאמר בקול רם מתייחס כמות שהוא אל השומע והרי כאילו ברך זה בקולו של זה. (ע' חזון איש או"ח כט; שו"ת משיב דבר סוף ח"א; עמק הנצי"ב – נשא; חדושי הגר"ר בנגים ח"ב ה).

ואולם יש סוברים ש'קול רם' אינו תנאי מתוסף לדיבור [כדוגמת קריאה מתוך הכתב או אמירה על הכוס] אלא הרי זה כסוג דיבור אחר, ולפי זה מובן שעל ידי 'שומע כעונה' סוף סוף אינו נחשב 'כאדם שאומר לחברו' ואינו מועיל (כן שמעתי ממו"ר הגר"מ אורחי שליט"א אדר תשמ"ו). ע"ע בענין זה במובא בסוטה לח).

(ע"ב) 'העושה תפלתו עגולה – סכנה ואין בה מצוה'. רש"י ור"ח מפרשים סכנה שלא תכנס בראשו [פעמים נופל על פניו ברחום וחנון וירצצו את מוחו, או שמא יכנס בפתח נמוך ויכה בראשו. הערוך; מאירי] – שמא מתוך עגלותם יכנס במוחו. וקבלתי מרבתי בצרפת שבשעת השמד ר"ל שהיא סכנה למי שמניחה ואין ראוי להניחה ולסמוך אניסא משום דאין בה מצוה, שאינה עשויה כהלכה למשה מסיני. אב"ן (ספר המנהיג הל' תפלין נוסח ב – עפ"י ר"ת [וע' ב'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' ק, מובא ביוסף דעת מנחות לב:]).

בספר אור זרוע (תפלין תקסה) כתב שהסכנה היא משום שנושא שם הקודש שלא כהלכתו, ולכך הוא יכול להינזק מזה כמו המשתמש בשם הקודש שלא כדין (ולכאורה נראה שהוא הדין בכל פסולי התפלין, וע' שו"ת ארץ צבי יב; שבת הלוי ח"ג ב).

'ציפן זהב... הרי זה דרך החיצונים'. רש"י ור"ן מפרשים משום למען תהיה תורת ה' בפיך – שיהא הכל מבהמה טהורה. (מהאחרונים (רעק"א, נוב"י) תמהו הרי לא שמענו בגמרא למעט אלא בהמה טמאה וכד', דבר האסור באכילה, אבל זהב לא. ויש מפרשים שכשם שלמדו משם שכל מלאכת שמים צריך להיות ממין הכשר באכילה, כן יש ללמוד שכל דבר החל עליו שם 'תורת ה' צריך להיות ממין שאפשר לאכלו, לאפוקי זהב ושאר דברים [ואפשר שזו הלכה למשה מסיני. ערש"י סנהדרין מה]. ע' בשו"ת משיב דבר ח"א ד; אגרות משה יו"ד ח"ג קטז, ב; ברכת מרדכי ח"א יז, 1).

ויש שפירשו טעמים אחרים; משום שהלכה היא שהתפלין צריכות להיות שחורות, כמובא בירושלמי (ע' נודע ביהודה קמא א. אם כי אין הדבר מוסכם, שהרבה פוסקים סוברים שאין הקפדה מדינא אלא על שחרות הרצועות ולא על הבתים. וגם הקשו על פירוש זה מדוע נקטו זהב, הלא גם עור בהמה עצמו אם לא צבעו פסול. ועוד הלא יתכן שאפשר לצבוע הזהב בשחור. 'משיב דבר' שם). ויש שרצו לפרש שעשה הבתים עצמם מזהב, ו'ציפן' היינו את הפרשיות (ע' נוב"י שם. ובמשיב דבר השיב על פירוש זה).

'תפלין מרובעות הלכה למשה מסיני. ואמר רבא: בתפרן ובאלכסונון'. בענין דיוק הריבוע ושיעור הפגם הפוסל בתפלין ודין פינות מעוגלות – ע' במובא בסיכומים למנחות לה.